

הילד מחפש ולא מוצא!

חנוך לנער

Illustration from All Art Direct

מצד אחד תנאי החינוך מתפתחים ומשתפרים: המסגרות החינוכיות מסודרות ומתוכננות יותר, תכניות הלימודים מאורגנות מראש לפרטי פרטים. מבנה הלימודים עולה רמה, התנאים הסביבתיים משתפרים בהתמדה. קורסי העשרה והרצאות וכינוסי הדרכה והטבות וארגונים ועוד רבות – ומצד שני: כשמסתכלים על הילד-התלמיד – אוויה! הוא יורד משנה לשנה בידע, בהבנת הנלמד, ברגש ובקשר הנפשי שלו ללימודים ובמוטיבציה הפנימית שלו ללמוד. איך שני האלמנטים הללו משתלבים יחד • על כך ועוד, במאמר המאלף והמורחב דלקמן

מאת: הרב ישעיהו וובר

והרבי מסכם: הסיפור סופר לנו על-ידי נשיא בישראל – אדמו"ר הריי"צ, אודות נשיא בישראל – אדמו"ר הרש"ב, על-מנת לגלות לנו שאצל כל ילד יהודי קיים, כבר מגיל אפס, פוטנציאל אדיר של שאיפה. שאיפה לעניינים הנעלים ביותר – עד כדי תשוקה עזה לראות את ה', ועד כדי בכי תמרורים, שבא מעומק הלב והנפש. זאת למרות שכישרויו של הילד הרך עדיין לא התפתחו ובוודאי שכוחות נפשו לא הגיעו לבשלות הנדרשת לצורך הבנה ורגש בוגרים בסיסיים.

מכאן שאין צורך ב"עיצוב אישיות" מוקדם של הילד (ב"הכנת השטח" וביצירת תנאים מקדימים). אפילו איננו מוכרחים לפעול לפי שיטת הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשניות) שיש "לשחד" את הילד באגוזים ובמתנות על-מנת שירצה ללמוד ולהתפלל. כדי ללמוד ולהתפלל אולי אכן צריך לשקול אמצעי שכנוע, אך כדי לגרום לילד לרצות לראות את ה' – אין צורך לעשות שום פעולה. כל ילד יהודי, מטבע בריאתו, רוצה ומשתוקק לראות את ה'!

בסיום השיחה קובע הרבי קביעה מהפכנית שהיתה צריכה לנער ולעורר אותנו,

נבחן אדמו"ר הרש"ב, בהיותו ילד רך בשנים – כבן 4-5 שנים – אצל סבו ה"צמח-צדק" ני"ע בפרשת "וירא", התפרץ הילד בבכי מר ומזעזע, בכי שבקע מקירות לבו. בכי אמיתי וכן, שהפליא את סבו.

"מדוע הנך בוכה?" שאל בדאגה את הילד הרך.

"למה, סבא! למה ה' אינו מתגלה אליי, כפי שהתגלה אל אברהם אבינו?" היתה השאלה-זעקה הנוקבת, שהיו בה גם צער ותביעה.

בשיחתו, מתעכב הרבי על בכיו של אדמו"ר הרש"ב ומקשה כמה קושיות, שאין כאן המקום לפרטן. והרבי מתרץ ומסביר שלכאורה, אפשר לחשוב ולפקפק אלו ציפיות ניתן לתלות בילד קטן כל-כך, מבחינת כוחותיו הנפשיים והיכולת שלו להבין ולהרגיש. אולם מהסיפור עם אדמו"ר הרש"ב עולה שלמרות גילו הצעיר ומספרן המועט של שנותיו, היתה בו שאיפה עזה ביותר – לראות את ה'! ושאיפה זו לא היתה חבויה בעמקי נפשו, בווערת באש נמוכה. היא היתה משמעותית עד כדי כך, שבאה לידי ביטוי בהתפרצות בכי עזה.

בסיפורי הקודש של כ"ק אדמו"ר הריי"צ ישנה – בנוסף על החידוש הנפלא שאנו למדים מעצם הסיפור ומתוכנו – כפי שהוא מסופר אודות נשיא בישראל, יש מעלה כפולה ומכופלת: א. הסיפור סופר על נשיא בישראל. ב. הסיפור סופר על-ידי נשיא-ישראל – וזאת במטרה להעביר אלינו מסר והוראה.

בשיחות קודש של כ"ק אדמו"ר מה"מ אנו מוצאים חידושי תורה עמוקים ונפלאים שהרבי מחדש, והם לקוחים ושואבים מתוך הסיפורים הללו ומיוסדים עליהם. חידושים בכל חלקי התורה, כפי שהם מבוארים כל אחד במקומו.

בעקבות יום-ההילולא של אדמו"ר הריי"צ ויום השנה לראשית נשיאותו של הרבי מה"מ, נבחר בסיפור מיוחד, סיפור שיש בו תכלית עצומה בנושא שאנו דנים בו ודשים בו במסגרת מדור זה – נושא חינוך ילדינו היקרים, ילדי-ישראל הטהורים.

•

אדמו"ר הריי"צ סיפר את הסיפור אודות אביו, אדמו"ר הרש"ב, כפי שמובא העניין בליקוטי-שיחות חלק כ' בפרשת וירא: כאשר

בסיום השיחה קובע הרבי ובאופן חד-משמעי ונחרץ שעתה, בימינו אנו, "נשתנו הטבעים". הילד בן-ימינו שונה בטבעו מילדים בני דורות קודמים. כל ילד יהודי רוצה – בגלוי, עד כדי בכי! – לראות את ה'.

צילום: זלמן קליינמן

מטבעות-לשון עתיקות, שהיו שימושיות בדור העבר אולם בדורנו אנו עבר עליהן הכלח. קצב החיים המהיר סוחף את הכל; גם אותם תחומים שעד לפני זמן קצר – במונחים היסטוריים – היינו בטוחים שהם שייכים לתחום הרבדים העמוקים יותר בנפש האדם.

מגמה כללית זו של קצב-חיים אינסטינטיבי שמכתיב החצנה, משפיעה, במידה לא מבוטלת גם על מצב החינוך שלנו.

לדוגמה: ילד סטנדרטי ממוצע גדל ומתפתח במוסדות החינוך הרגילים, המקובלים. הוא עושה דרכו בכיתה שבה יושבים עוד 20-30 ילדים בני גילו, וכולם נמצאים שם בתוך מסגרת קבועה ומוגדרת, שהכל בתוכה זורם כבסרט נע, בתוך מעברים משורטטים, מוגדרים וקבועים מראש. מעברים צרים למדי ומצומצמים במרחב שהם מאפשרים לצועדים בהם. הילד עובר ב"מעבר הקריאה"; עם הסרט הנע ימשיך, בעזרת ה', בכל המעברים ויגיע לסידור, לחומש, למשנה ולגמרא. עם הגיעו לגיל בר-מצווה הוא יקבל "אישור כניסה" לשיבה קטנה, וכך הלאה. ילד טוב יושלים שצועד בתלם.

ילד/נער כזה שתיארנו, שעשה את המסלול בלי בעיות לשיעור רצון האחראים על המסגרת ומסוגל ללמוד שלושה-ארבעה דפי גמרא, ואפילו למד אותם בהשגה עיונית – מה, בעצם, הוא נושא באמתחותו? **יידע** בקריאה והבנת הנקרא – יפה. **יידע** במושגים יהודיים ובחסידות – נהדר. **יידע** והשגה בחומש, משנה וגמרא. מדהים! – אבל האם "אל הילד הזה התפללתיי"? בסך-הכל הכללי, ניתן לומר שהילד רכש

ביותר, שבא כדי למצוא פתח מילוט מנטילת אחריות, ואין הוא מתיישב עם הלשון החד-משמעית "נשתנו הטבעים", שמשמעותם היא שחל שינוי מהותי, רגשי ושכלי, בהתפתחות הילד היהודי. שינוי שאחד מביטוייו הוא הרצון העז "לראות את ה'".

ואולי אפשר למצוא הצדקה לכך, לחוסר היוזמה הזה, בסיבה שדרכו של הרבי היא להרעף עלינו גילויים שמימיים, שבהם הוא מדרך אותנו ומטיל עלינו משימות למכביר, בזו אחר זו. היינו טרודים אם כן בקיום בקשותיו-דרישותיו של הרבי, ש"נחתנו" עלינו חדשים לבקרים, בצורת ה"מבצעים" הרבים והשונים, על כל המשתמע מהם, ועיתותינו לא היו פנויות להתייחס גם לנושא הזה, שדורש השקעה רבה ביותר.

אז ברוך ה' היינו, למרות הכל, טרודים בענייני-קודש של הרבי. אולם גם אם ניתן להבין, הרי שאין זה פוטר אותנו מלהתייחס גם לנושא החשוב הזה, שהבנה אותו עשויה לחולל בתוכנו, כאמור, מהפך אדיר בגישה אל חינוך ילדנו. בשורות הבאות ננסה לנתח את מצבם החינוכי של ילדי דורנו.

באופן כללי דורנו מאופיין בחומרנות. הטכניקה הקרה והיבשה כבשה את מקום האידיליה. הפנימיות על כל מורכבותה פינתה מקומה לעשייה שטחית ורדודה, ריקה מתוכן מעמיק. אפילו החשיבה שטחית ומהירה. העיקר הוא להבין את הרעיון באופן כללי. הפרטים כבר אינם חשובים, ואפילו מיותרים ומכבידים. נראה שרגשות, ערכים, אידיליות – כל אלו הם

הורים ומחנכים. הרבי קובע ובאופן חד-משמעי ונחרץ שעתה, בימינו אנו, **נשתנו הטבעים**. הילד בן-ימינו שונה בטבעו (כלומר, בגופו וברוחו) מילדים בני דורות קודמים.

כל ילד יהודי רוצה – בגלוי, עד כדי בכי! – לראות את ה' (עד כאן דברי הרבי, עם מילות הסבר שלי בסוגריים).

שיחה זו, שנאמרה לפני עשרות שנים, אכן עשתה גלים ועוררה הדים, בעיקר בקרב המחנכים. זכור לי שכאשר הרבי אמר שיחה זו הוא הוסיף ואמר בזו הלשון, שאם ישנם מלמדים שעדיין מסופקים וקשה להם להסכים עם קביעה זו, הרי שעליהם לעשות שאלת-רב אם מותר להם להמשיך ללמד או לחנך (!!!). והדברים חזקים כדרבנות ומדברים בעד עצמם.

ואף-על-פי-כן לא שמעתי – ואני מתאר לעצמי שלאיש לא ידוע – שבפועל חל מהפך כלשהו, חינוכי או לימודי, במה שנחשב ל"חינוך החב"די", בכל מקום ומוסד חינוך שהוא. למעשה, המצב נותר כפי שהוא, ללא כל שינוי.

הסיבה לכך היא, לדעתי, מכיוון שהדברים שנאמרו נשארו מופשטים. איש לא אזר עדיין אומץ לקום, לקחת את הדברים כמו שהם ולסדר וליישב אותם, וכפי שנהוג לומר בלשון החסידות – להוריד אותם לעולם המעשה. אמנם שמעתי תירוצים לא מעטים שמנסים להסביר מדוע לא נעשה דבר בנידון, ואחד מהם הוא שעיקר כוונתו של הרבי היא לכלל אותם יהודים שהם עדיין בבחינת "קטן ברוחניות". אך זהו תירוץ דחוק

יידע. אך למרבה הצער והאכזבה, גם יידע זה הוא כללי מאוד, ומצומצם יחסית לפוטנציאל הלימודי הממוצע הגלום בו. כאשר נבחן, לצד היידע, את **רצונו** האישי של הילד ללמוד תורה; את **תשוקתו** הטבעית ורצונו להוסיף ולרכוש יידע ולהחכים בלימוד התורה; את הסיפוק הנפשי שהוא שואב מן הלימוד – הרי שהתמונה שתופיע מול עינינו תהיה עגומה ביותר וכלל ללא תחמיא לא לנו ולא לחינוך שבו השקענו את מרב כוחותינו ומרצנו במשך שנים רבות וארוכות כל-כך. אמנם כן, הילדים עברו ב"מעברים" ששללנו עבורם, קיבלו פרסים וגם עונשים, לפי הצורך, וברוך ה' רכשו יידע וידיעות. אולם אליה וקוץ בה. הם לא הפנימו ופיתחו בתוכם אותם כלים שקיומם מהווה, בעצם, את הממריץ הנצחי לרכישת יידע תמידית, בלתי פוסקת.

מובן שתמיד ישנם ה"יוצאים מן הכלל", אלו שמתוכם אנו למדים על הכלל. שאלת השאלות היא, כיצד אנו קובעים את הכלל, על-מנת להעריך נכון את היוצא מן הכלל.

התשובה שאנו רגילים לשמוע היא "ירידת הדורות". מה אפשר לעשות? זוהי "ירידת הדורות". מגדילים ומנחמים אותנו ש"ישיבא משיח הכל יסתדר". הכל טוב ויפה, מעודד מאוד. אולם רק כשמתייחסים אל הדברים בהתאם לרוח התקופה – בשטחיות. כאשר מתבוננים בדברים בעין מעמיקה יותר, מציאותית, מבינים שהמצב כלל איננו ורוד ומסביר פנים. לפתע מגלים שישנה ירידה חזקה וברורה מאוד גם ביידע, גם בטכניקה הלימודית, גם הבנה אך בעיקר במה שאנו מכנים "מוטיבציה לימודית".

לעומת זאת אנו רואים תופעה מתמיהה לכאורה: התנאים הגשמיים דווקא מתפתחים ומשתפרים – אולי ביחס ישיר להדרדרות ברמה הלימודית! המסגרות מובנות, מסודרות ומתוכננות יותר. תכניות הלימודים מאורגנות מראש ומתוכננות לפרטי פרטים, שום פרט לא נשמט ואינו חומק מהתייחסות. מבנה הלימודים עולה רמה, התנאים הסביבתיים משתפרים בהתמדה. גם תנאי ההעסקה של המורים והמנחכים – עם כל הויכוחים והשבטיות – חודרים למודעות הציבור, שדורש להיטיב אותם. הם מקבלים תוספות שכר ותנאים מועדפים, לצד קורסי העשרה והרצאות וכינוסי הדרכה והטבות וארגונים מייצגים וכדומה, כדי להעלות את רמתם ואת יכולתם התפקודית כל העת.

המסגרות החינוכיות של שנות אלפיים מסודרות, מאורגנות ומכוונות טוב יותר משהיו אי-פעם.

ילד/נער שעשה את המסלול לשביעות רצון האחראים על המסגרת ומסוגל ללמוד שלושה-ארבעה דפי גמרא, ואפילו למד אותם בהשגה עיונית – מה, בעצם, הוא נושא באמתחתו? יידע בקריאה והבנת הנקרא – יפה. יידע כמושגים יהודיים ובחסידות – נהדר. יידע והשגה בחומש, משנה וגמרא. מדהים! – אבל האם "אל הילד הזה התפללתי"?

אבל הילד, התלמיד – אויה! הוא ממשיך לרדת. ביידע, בהבנת הנלמד, ברגש ובקשר הנפשי שלו ללימודים. בתשוקה, קרי במוטיבציה הפנימית שלו ללמוד. לכאורה, תרתי דסתרי.

התשובה לקושיה החמורה הזאת (לכאורה) מדהימה בפשטותה: העדר תשומת לב. אכן כך. כל הדברים והעניינים במערכת החינוך שלהתפתחותם דואגים, חשובים הם ביותר. אלא שרק לדבר אחד לא שמים לב: לילד. הילד הופך להיות נמדד באופן יחסי יחסית לכללי ה"ארגון" המתקדם ומתפתח כל-כך. נוצר מצב שבו הילד, לכאורה, נמצא וקיים כדי לשרת את מטרות בית-הספר. עליו להתאים את עצמו לדרישות המערכת, אחרת אין לו מקום בה, בעוד שמצב הדברים צריך להיות הפוך: בית-הספר נועד במהותו כדי לשרת את הילד. לפתח אותו, לספק לו את צרכיו בהתאם ליכולותיו ולכוחותיו. את המצב שנוצר ניתן להגדיר, בלשון החסידות, כ"הכלים רחבים אבל האור – נעלם".

בימינו ילד יכול לקבל כמעט כל מה שהוא יכול לחלום עליו. דברים שבדור שעבר ילדים אפילו לא ידעו על האפשרות לחלום עליהם. בדורנו הכל כמעט נמצא בהישג יד, אפילו עבור ילדים בגיל צעיר. כבר אין צורך לחכות ל"כשתהיה גדולי". ומדובר בהרבה מעבר ל"אגוזים ומתנות" של הרמב"ם. השפע הגשמי היום רב כל-כך, שהילדים כבר מואסים בו. גם דברים שמלהיבים אותם ביותר, מאבדים את ערכם וחשיבותם בעיניהם תוך זמן קצר, והם פונים לחפש את האטרקציה הבאה, שגם היא לא תאריך ימים ביותר.

אכן, הילד מחפש. הוא זקוק למשהו קרוב, שידבר אל הרגש שלו. ובאין הצעות

אחרות, הוא פונה לכלים החיצוניים שמומצאים וצצים ומופיעים במרחב המחיה שלו מידי יום. הוא מתבלבל ואולי אינו מודע לכך שהמצרכים שלהם הוא זקוק יותר מכל הם תשומת-לב והערכה חינוכית; מאור-פנים ואכפתיות אמיתית. קבלה פנימית באמת ובתמים. כל אלו הפכו להיות מצרכים נדירים ביותר. הם כמעט שאינם נמצא. המבוגרים מתקשים לתת אותם והילדים משתוקקים בכל מאודם לקבלם. באין ברירה הם פונים לתחליפים שטחיים, שאינם מביאים להם את הסיפוק האמיתי.

כך נוצר מעין חלל, "כיס אוויר" שהילד אינו מצליח להחלץ ממנו. יש מקרים שילד ממש מחפש קצה חוט של קשר כלשהו, וגם זה אינו נמצא.

הנקודות שהעלנו כאן אינן חדשות. אולי לא ממש הועלו ברבים והועמדו לדיון פומבי, אולם ללא ספק הן נשמעו פה ושם, בסגנון זה או אחר.

התגובות שמגיעות אליי הן בערך בסגנון של: "האם ישנו פתרון למצב?" והתשובה היא: כן!

כיצד? – על-ידי שנהפוך את המסגרת החינוכית הכללית, ונחלק אותה לתבניות קבוצתיות ויחידניות.

כיום נשמעים ברקע יותר ויותר קולות המעלים את נחיצות יצירתה של התבנית האישית. גם – להבדיל – בבתי-הספר העממיים ברחבי העולם הגיעו – לאחר בדיקה ובחינה מקצועית ויסודית – למסקנה, שאין אפשרות להתקרב אל הילד ולרדת לחקר, מבלי שנבנית עבורו תבנית למידה אישית.

למעשה, אין בדברים הללו משום חידוש כלשהו. הטענה העיקרית הרווחת בקרב מנהלי ה"תים ובתי-הספר היא, שהם אמנם מבינים את הצורך, אולם המערכת אינה ערוכה – כספית – לשינויים מן הסוג הזה. לא בארגון הפורמלי ולא מבחינת כוח-אדם. ההשקעה הכספית בפרויקט מן הסוג הזה גדולה ביותר, והיא מעבר ליכולת התקציבית של המערכת. בנוסף לכך, חברי צוות ההוראה אינם ערוכים לשינויים מרחיקי לכת ברמה הזאת. כל שינוי כזה עלול למוטט, חלילה, את המערכת עד כדי קריסה מוחלטת.

המסגרות הייחודיות שלנו אינן דומות לכל מסגרת כללית אחרת. לא בתכנים, לא בהשקפה, לא באמונתנו בילד ובאימונו שאנו נותנים בו. השיטות דומות אמנם, אולם הגישה שונה.

הכלים שלנו עולים על שלהם עשרת

מונים. כלינו מלאים וספוגים באור, והם מתוכננים ומכוונים כך שיהיו מתאימים בדיוק לנפשו ונשמתו של הילד היהודי. משום כך לנו צריך להיות קל, פשוט וטבעי יותר למשוך את הילד.

במצבנו העכשווי, האחריות החינוכית-לימודית חלה על המערכת החינוכית ונמצאת בתחום תפקודה וסמכותה. לאור המצב שנוצר ושמותר יותר ויותר ככל שחולף הזמן, מוטל עליה, למרות הקושי שבדבר, לחשוב על השינוי המתבקש, שבאמצעותו ניתן יהיה להגיע ככל היותר לפרט, משמעו של דבר: לילד. ולכל ילד וילד בפני עצמו.

הרבי הכריז **שחל מהפך והשתנו הטבעים**. מוטל עלינו, אפוא, לערוך חקירה יסודית ומדוקדקת, ולאתר את השינויים הללו שהתחוללו בטבע האנושי. מידע זה יאפשר לנו לדעת מהי הגישה הישרה והנכונה לפנות לכל ילד וילד.

כאשר הילד יקבל הכוונה **אישית** המתאימה לו לפי טבע מידותיו ותכונות נפשו, הרי שלא ירחק היום והוא יתחזק, עד שתתגלה ותפרוץ החוצה תשוקתו העצומה,

מוטל עלינו, אפוא, לערוך חקירה

יסודית ומדוקדקת, ולאתר את

השינויים הללו שהתחוללו בטבע

האנושי. מידע זה יאפשר לנו לדעת

מהי הגישה הישרה והנכונה לפנות

לכל ילד וילד

שלעת-עתה חבוייה במעמקיו פנימה, לתורה ויראת-שמיים עד לשאיפה הנעלה, לראות את ה'!

לאחרונה נפקחו עיניים רבות. אנשים שיש להם קשר לחינוך וגם כאלו שאין להם קשר ישיר לנושא רואים את המצב בכל חומרתו ואת הקצב המהיר שבו מתחוללת ההידרדרות. המצב זועק לשמיים ודומה שכולם כבר מרגישים בצורך לחולל שינוי.

מהפך. היות שכך הגיעה העת לדבר ולפרסם – ואנו עושים זאת מעל במה זו – שינעם כלים! וישנן תוכניות. ללא השקעה כספית משמעותית ומכבידה במיוחד, ניתן לשנות את

השיטה הכללית הכוללנית לשיטה פרטנית ואישית. הלמידה והחינוך באופן הזה יביאו את הילד לכך שהוא, מעצמו, **ירצה** לדעת.

והתועלת בשיטה כזו רבים: המלמד יידע מה הוא מלמד, ואת מי; המנהל יהיה פטור מטיפול בבעיות משמעת קשות ומהתמודדות שוטפת ושוחקת עם בעיות שצצות כפטירות אחר הגשם ונדמה שאין להן סוף. במקום זאת יוכל להקדיש את זמנו ומרצו ואת היידע והנסיון הרבים שצבר, לארגון המערכת הלימודית ולקידומה.

ההורים יומצרו על-ידי ילדיהם ויושפעו מהם. כשיראו שילדם חדור מוטיבציה להתקדם ולהשתפר, ואף עושה פעולות ממשיות ומוחשיות לשם כך, ייסחפו אף הם בלהט השאיפה. כשיחושו שהדבר חשוב לו, לבנם ושזהו רצונו אשר בא מתוך פנימיותו, ילמדו קל-חומר בעצמם, ויחקו אותו...

וכפי שהרבי מסיים בשיחה זו ואומר, שיגילוי זה ב"משיחיים" – אלו תינוקות של בית-רבן – יפעל ויוביל לגילוי משיח הכללי, במהרה בימינו ממש.